

Antti Matikkala in memoriam

Kansainvälisesti arvostettu kunniakulttuurin historian tutkija

Yleisen historian tutkija, filosofian tohtori Antti Matikkala kuoli 39-vuotiaana Helsingissä 14. tammikuuta 2019. Hän oli syntynyt 13. marraskuuta 1979 Oulussa. Nuoresta iästään huolimatta Matikkala loi mittavan uran kunniakulttuurin ja valtiollisten palkitsemisjärjestelmien historian tutkijana.

Matikkala varttui liikemiesperheessä. Hänen isänsä oli kodinkoneliike Veikon Konehallin perustaja ja pitkäaikainen omistaja, joka toimi myös kansanedustajana 1970-luvulla. Jo pienestä pitäen Matikkala oli kiinnostunut historiasta ja lukeminen oli olennainen osa hänen jokapäiväistä elämäänsä. Kirjoitettuaan ylioppilaaksi vuonna 1998 Kastellin lukioista Oulusta Matikkala hyväksyttiin opiskelemaan historiaa Helsingin yliopistoon. Ennen opintojensa aloittamista hän suoritti varusmiespalvelun Kainuun prikaatissa ja kotiutui vänrikkinä vuonna 1999. Historian opinnot Helsingissä Matikkala aloitti samana vuonna. Hän suoritti maisterin tutkinnon erinomaisin arvosanoin neljässä vuodessa pääaineenaan yleinen historia. Pro gradu -tutkielma käsitteli Britannian ritarikuntia 1600-luvulla.

Vuonna 2004 Matikkala siirtyi tekemään väitöskirjaa Cambridgen yliopiston kuuluisaan Trinity Collegeen. Väitöskirjan ohjaajana toimi laajasti arvostettu professori John Morrill ja se syntyi pikavauhtiin kolmessa vuodessa vuonna 2007. Väitöskirja ”The Orders of the Garter, the Thistle, and the Bath and the formation of the British honours system, 1660–1760” on ensimmäinen kattava selvitys brittiläisten ritarikuntien kehityksestä Englannin monarkian restauraatiosta aina Yrjö II:n hallituskauden loppuun. Jo seuraavana vuonna ilmestyi väitöskirjan pohjalta muokattu teos *The Orders of Knighthood and the Formation of the British Honours System, 1660–1760* The Boydell Press:in kustantamana.

Massiivinen ja oppinut teos tarkastelee ritarikuntien uutta kukoistuskautta osana kehittyvän valtion palkitsemisjärjestelmää. Keskiössä on Englannin Sukkanauhatarikunnan uusi tuleminen, ehdotukset uusien ritarikuntien perustamiseksi restauraation jälkeen, Skotlannin Ohdakeritarikunnan perustaminen (1687) ja sen uusi alkku (1703–4) sekä Bathin ritarikunnan perustaminen (1725) (nimi ei viittaa Bathin kaupunkiin vaan symboliseen kylpyyn puhdistautumisrituaalina).

Matikkalan yksityiskohtainen tutkimus asettaa ritari-kunnat niiden poliittiseen, kulttuuriseen ja sosiaaliseen kontekstiin ja osoittaa niiden keskeisyyden aikakauden politiikassa ja yhteiskunnassa. Esittämällä ritari-kunnat ikaikaisina antiikkisina järjestöinä niiden perustajat onnistuivat luomaan niistä tärkeitä instituutiota, joihin kuuluminen kasvatti huomattavasti jäsenten kulttuurista pääomaa. Ritarijärjestöillä oli Matikkalan mukaan siis tärkeä statusrooli aristokraattisessa maailmassa. Esimerkiksi Sir Robert Walpole, Britannian ensimmäinen ja toistaiseksi pitkäaikaisin pääministeri, joka ei ollut syntyperältään aristokraatti, oli erityisen ylpeä Sukkanauhatarikunnan jäsenyydestään. Vaikka kuninkaan valtaoikeudet olivat varsin rajalliset vuoden 1689 jälkeen, hänen valtansa kunnian lähteenä säilyi muuttumattomana. Tosin 1700-luvulla monarkit joutuivat ministerien painostuksen kohteeksi palkitsemisissaan. Kruunun ja ritarikuntien läheisyys aiheutti 1700-luvun Britanniassa myös ongelmia. Stuart-sukuiset kruununtavoittelijat korostivat asemaansa luomalla omat versionsa Sukkanauha- ja Ohdakeritarikunnasta ja nimittämällä näihin omia ritareitaan.

1700-luvulla Manner-Euroopan ritarikunnat tulivat yhä meritokraattisemmiksi, mutta Britannian ritari-kunnat säilyivät pitkälti aristokraattisina instituutioina. Kuten Matikkalan tutkimus osoittaa, samaan aikaan kun monilla muilla elämänaloilla Iso-Britannia toimi kehityksen suunnannäyttäjänä, sen ritarikuntiin perustuva palkitsemisjärjestelmä säilyi vanhanaikaisena. Kokonaisuutena Matikkala käyttää termiä ’ritarillinen valistus’ kuvaamaan tutkimaansa ilmiötä. Termillä on myös poleeminen merkitys; Matikkala haluaa sillä muistuttaa tutkijoita siitä, että radikaali valistus ei ollut ainoa valistus.

Matikkalan teos on saanut ansaittua huomiota kansainvälisessä tutkijayhteisössä. Kansainvälinen genealogian ja heraldiikan järjestö myönsi hänelle teoksen johdosta Prix Dr Walburga von Habsburg Douglas -palkinnon. Vaikka eräät arvioitsijat ovat pitäneet teosta liiankin seikkaperäisenä, sen perusteellisuutta ja arvoa ei ole kyseenalaistettu. Freiburgin yliopiston tunnettu uuden ajan historian professori Ronald Asch totesi arviossaan, että Matikkalan teos on ’an impressive scholarly work’.

Väiteltään Cambridgessä Matikkala palasi Helsingin yliopistoon ja toimi tutkijana Tutkijakollegiumissa vuodesta 2010 aina vuoteen 2014. Tämän jälkeen hän toimi vapaana tutkijana. Suomeen paluun jälkeen Matikkala laajensi tutkimusalaansa koskemaan myös Suomen ja muiden Pohjoismaiden kunniakulttuurin ja valtiollisten palkitsemisjärjestelmien historiaa.

Uutteran tutkimustyön tulokset ovat määrällisesti aivan poikkeukselliset. Viimeisen kymmenen vuoden aikana Matikkala julkaisi kolme monografiaa, joista kaksi viimeisintä ovat miltei 600-sivuisia. Näiden kolmen monografian ohella Matikkala ehti toimittaa kolme artikkelikokoelmaa, joista kaksi on suomenkielisiä ja yksi englanninkielinen. Hänen tieteellisten artikkelien yhteismäärä on yli 30, joiden lisäksi hän on julkaissut suuren määrän yleistajuisia katsauksia ja lyhyempiä kirjoituksia.

Britannian palkitsemisjärjestelmää koskevan kansainvälisen monografian ohella Matikkalan kaksi muuta pääteosta ovat *Suomen Valkoisen Ruusun ja Suomen Leijonan ritarikunnat* (Edita, 2017) ja *Kunnian ruletti: Korkeimmat ulkomaalaisille 1941–1944 annetut suomalaiset kunniamerkit* (SKS, 2017).

Suomen Valkoisen Ruusun ja Suomen Leijonan ritarikunnat on upeasti kuvitettu, yksityiskohtainen tutkimus itsenäisen Suomen kunniamerkkikulttuurin kehityksestä sen ensimmäisen sadan vuoden ajalta. Kirjassa tutkitaan suomalaisia kunniamerkkejä ja niiden myöntämistä Akseli Gallen-Kallelan helmikuun alussa 1918 savukeräsiän pohjaan suunnittelema 'Suomen Ruusun Kunniankunnan' kunniamerkistä aina vuoteen 2017 saakka. Kirja perustuu poikkeuksellisen suureen lähdeaineistoon. Matikkala asettaa suomalaisen kunniamerkkikulttuurin kehityksen tarkasti laajempaan historialliseen yhteyteensä ja tuo hyvin esiin eri aikoina tapahtuneet muutokset tässä kulttuurissa.

Kunnian ruletti: Korkeimmat ulkomaalaisille 1941–1944 annetut suomalaiset kunniamerkit käsittelee nimensä mukaisesti ulkomaalaisille annettuja korkeita suomalaisia kunniamerkkejä. Vaikka otsikossa ovat vuodet 1941–1944, kirjassa käsitellään seikkaperäisesti jo vuodesta 1918 lähtien annettuja kunniamerkkejä. Tutkimus on erittäin perusteellinen ja sujuvasti kirjoitettu selvitys aihepiiristä. Sen esitystapa on pääasiassa kronologinen, joskin eri valtioiden edustajille on omistettu omat lukunsa. Pääosa luvuista käsittelee saksalaisille myönnettyjä kunniamerkkejä – heille annettiin 60 prosenttia kaikista korkeista kunniamerkeistä, mutta Pohjoismaille on omistettu oma luku samoin 'Italialle, Unkarille ja Romanianle, Japanille ja kaikille muille'. Vuod-

sien 1941–1944 aikana ulkomaalaisille annettiin kaiken kaikkiaan 329 korkeaa kunniamerkkiä. 317 saajan joukossa oli vain yksi nainen – Saksan kansallissosialistisen naisjärjestön johtaja Gertrud Scholtz-Klink, joka sai Suomen Valkoisen Ruusun I luokan komentajamerkin. Nämä 317 henkilöä edustivat kaiken kaikkiaan seitsemätoista kansallisuutta.

Tutkimusta voi luonnehtia prosopografiseksi, siis kollektiiviseksi biografiaksi. Se perustuu valtaisaan alkuperäisaineistoon ja sen huolelliseen analyysiin. Matikkala ei vain kuvaa korkeiden kunniamerkkien myöntämistä tai Suomen ritarikuntalaitoksen kehitystä – kirjassa on luku Suomen Leijonan ritarikunnan luomisesta vuonna 1942 – vaan hän tutkii myös kunniamerkkien myöntämisen ja ritarikuntalaitoksen taustalla olevaa palkitsemisjärjestelmää. Tutkimus tarjoaa valtavasti uutta tietoa Suomen historiasta toisen maailmansodan ajalta, ja tällaisena se kuuluu hakuteoksena jokaisen tuosta aikakaudesta kiinnostuneen tutkijan ja harrastajan kirjahyllyyn. Samalla *Kunnian ruletti* on syvälinen tulkinta modernista kunniajärjestelmästä ja sen merkityksestä yhteiskunnassa, politiikassa ja diplomatiassa.

Tämän laajan tuotannon perusteella Matikkala haki vuonna 2017 historian dosentuuria Helsingin yliopiston humanistisesta tiedekunnasta. Dosenttuuri olisi varmasti myönnetty hänelle, mutta tiedekunta hukkasi Matikkalan hakemuksen. Asiasta ei tiedotettu hakijaa, vaan hakemuksen löydyttyä syksyllä 2018 tiedekunta kaikessa hiljaisuudessa käynnisti arviointiprosessin. Tämä oli valitettavasti liian myöhäistä.

Tutkimustyönsä ohella Matikkala oli erittäin aktiivinen toimija monissa järjestöissä ja usein käytetty esitelmöitsijä, kun tarvittiin asiantuntemusta kunniamerkeistä tai heraldiikasta, palkitsemisjärjestelmistä tai kunniakulttuurista. Opiskellessaan Cambridgen yliopistossa Matikkala kuului yliopiston heraldiseen ja genealogiseen seuraan toimien sen puheenjohtajana. Myöhemmin hän oli Lontoon antikvaarisen seuran ja Britannian kuninkaallisen historiallisen seuran jäsen sekä Lontoon Cityn vapaakansalainen. Hän oli myös lukuisten heraldiikan ja genealogian ulkolaisten ja kotimaisten seurojen jäsen ja toimi muun muassa Suomen sotahistorian komission hallituksessa ja Suomen heraldisen seuran puheenjohtajana.

Antti Matikkalan tutkimustyölle tunnusomaista oli suurten alkuperäisaineistojen taiturimainen käyttö ja niiden pohjalta toteutetut yksityiskohtaiset ja sujuvasti kirjoitetut tutkimukset. Tuotteliaisuudestaan huolimatta Matikkala ei koskaan tinkinyt tutkimustensa tieteellisestä tasosta.

Markku Peltonen, yleisen historian professori
Helsingin yliopisto